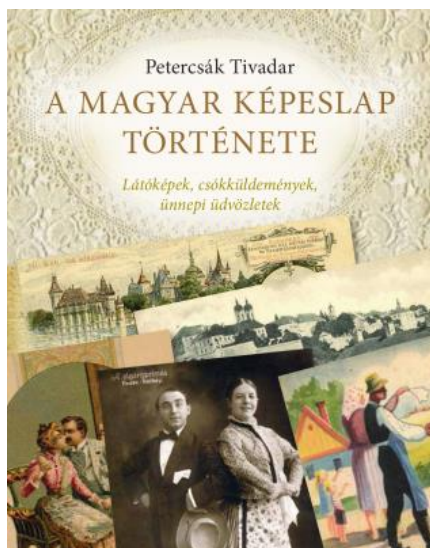

**Petercsák Tivadar: A magyar képeslap története.
Látóképek, csókküldemények, ünnepi üdvözletek.**

Kossuth Kiadó, Budapest, 2020. 192. p.

Kevés olyan tárgy van, amely akár tömegével fellelhető otthonainkban és a közgyűjteményekben, ugyanakkor forgalomban van, tehát múltnak és jelennek egyaránt szereplője, illetve jövőbeli kutatások forrásbázisát képez(het)i. – Ez a talányos tárgy a képes levelezőlap, amely másfél évszázaddal ezelőtt jelent meg, mint a rövid közlendők és üdvözletek praktikus, a levelezésnél olcsóbb formája. A polgárosodási folyamat tipikus kísérőjelenségeként vált a tömegkultúra részévé, a 20. században már minden társadalmi rétegnél használatban volt. A 21. századra az új kommunikációs eszközök elterjedésével a képes levelezőlap eredeti funkciója visszaszorult, de kortörténeti dokumentum jellege erősödött.

Képi ábrázolása alkalmassá, sőt vonzóvá tette a gyűjtésre. Kialakult a gyűjtői köre és a szakirodalma is, ha ezekről talán kevesebbet is tudunk, mint a bélyeg- és éremgyűjtő egyesületekről vagy a gyűjtésükről szóló művekről.

Azt, hogy milyen gazdag ismereteket is meríthetünk a képes levelezőlapokból, igazolhatja a Kossuth Kiadó által 2020 végén a magyar képes levelezőlap 150 éves történetéről, kultúrtörténeti szerepéről megjelentetett, képekkel gazdagon illusztrált, keménykötéses, védőborítóval ellátott könyv. Szerzője Petercsák Tivadar történész, aki egyetemi tanulmányait a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen folytatta, történelem és néprajz szakon, pályája javarésze pedig különféle múzeumokhoz kötődött. 1972–1975 között a sárospataki Rákóczi Múzeumban, 1981–2009 között pedig az egri Dobó István Vármúzeumban dolgozott, amelynek 1989–2008 között igazgatója volt, ami egyúttal a Heves Megyei Múzeumi Szervezet megyei igazgatóságát is jelentette. Nyugdíjba vonulása után még az egri Eszterházy Károly Főiskolán is oktatott, ahol végül egyetemi tanári kinevezést kapott. Múzeumi és felsőoktatási munkája során intenzív tudományos kutatómunkát folytatott, aminek következtében 2007-ben MTA doktora minősítést nyert.

A képeslapokkal egyik köztes munkahelyén, a „*Képeslap Múzeumként*” ismert szerencsi Zempléni Múzeum igazgatójaként került kapcsolatba. Megismerte az intézmény milliós nagyságrendű képes levelezőlap gyűjteményét, amiből állandó és időszakos kiállításokat készített, anyagáról előadásokat tartott, többek között az I. világháborús propagandalapokról. A könyvben szereplő képeslapok bázisát ez az európai szinten is jelentős gyűjtemény szolgáltatta. Munkájának magas színvonalát így nem vonhatjuk kétségbe.

Képeslap-kötetét részben kronologikus, részben tematikus elv szerint állította össze. Az első részben a képeslap történetét, korszakait, a képeslapkiadás korabeli céljait ismerhetjük meg, amit a képeslapokhoz kapcsolódó különféle témák követnek. A második rész a lapokon megjelenő legfontosabb témák számbavételével, ismertetésével mutatja be a műfaj sokszínűségét, a harmadik a különleges technikákkal készített lapokra, a negyedik a képeslap kortörténeti szerepére, az ötödik a gyűjtésre, gyűjteményekre koncentrál. A kiadvány főként a magyar képeslapkiadás történetére, sajátosságaira összpontosít, de esetenként nemzetközi kitekintésre is vállalkozik.

A képeslap történetét időrendben feldolgozó első részben megismerkedhetünk az előzményekkel, így a tömegméretekben gyártott és széles körben elterjedt képeslapok közvetlen előfutárát jelentő hivatalos postai levelezőlap megjelenésével (1869), azok első illusztrált, azaz képekkel

díszített változataival (1870), illetve a magyar képeslap kiadás kezdetének számító millenniumi sorozat lapjaival 1896-ból.

A szerző a képeslap aranykorának az 1898–1913 közötti időszakot teszi meg, hiszen a képeslapok alacsony tarifája, a kézbesítés gyorsasága, a nyomdatechnika fejlődése, a kreatív és ötletes kiadások a lapok gyors elterjedését hozta. A postai hagyomány a címzésnek teljes oldalt igényelt, így a képi ábrázolás a hátoldalnak csak egy részét – többnyire csak felső sávját – foglalhatta el. A képoldal illusztrációinak növelése céljából azonban 1904–1905-ben a címzési oldalt megosztották, a korábbi hosszú címzéses hagyományt felváltotta a máig érvényben lévő függőlegesen osztott megoldás, amelyben a (többnyire üdvözlő) szöveg a baloldali hasábra került.

Az aranykort a „*Nagy Háborúnak*” nevezett első világháború nem kevésbé sajátos képeslap kiadása követte. 1914–1918 között elképzelhetetlen mennyiségű lap volt forgalomban, az otthon maradottak és a katonák kapcsolattartási funkciója mellett a tömegtájékoztatás és a propaganda eszközeivé válva. Petercsák Tivadar nyomon követi a háborús lapok tematikájának megváltozását a kezdeti optimizmustól a lövészárkon át a katonai temetőig; az ellenség arculatának negatív alakításáért kiadott grafikus lapok mellett léteztek a haditudósítók felvételei alapján készített képeslapok, amelyek ellentétben álltak a katonaszerelem és -élet szentimentális lapjaival.

A két világháború között (1919–1938) című részben szerző a magyar sajátosságokra összpontosít, így a trianoni döntés elleni tiltakozásként kiadott irredenta, valamint a „népies”, „magyaros” lelkesedést fenntartó és fokozó lapokra. A második világháború (1939–1945) képeslapkiadását a megcsappant érdeklődés, a kisebb kiadási szám, a csökkent propagandaszerep jellemezte, de a bécsi döntések következtében az irredenta kiadványok újabb hulláma indult el. A második világháború után – a felszabadulás témája mellett – a lerombolt városokat, épületeket ábrázoló lapok voltak a jellemzőek, amelyeknek komoly mozgósító hatása volt a háború utáni újjáépítés jegyében. Az 1950-es évek elején a beszolgáltatást segítő és kulákellenes lapok domináltak, Rákosi Mátyást is megjelenítették a lapokon. A korábbi korszakok sokkiadós modellje megszűnt, 1948 után államosították a képeslapkiadást. A szerző 21. századra tett kitekintéséből megtudhatjuk, hogy az utazók körében ma mi számít a képeslap konkurenciájának.

A képeslap története után „*A képeslap sokszínű világa*” című részben a jellemző lapcsoportokat ismerhetjük meg. A szerző bemutatja a földrajzi lapok, városképek, tájképek jellemzőit, kiadásuk céljait a lapkiadás kezdetétől napjainkig. A közlekedési eszközöket megőrkítő képeslapok kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a századforduló debreceni lapjai megőrkítették a korabeli sajátos helyi közlekedési eszközt, a gőzüzemű kisvasutat, amelyet 1884-

ben építettek, és a vasútállomástól a Nagyerdőig közlekedett. Még 1910-es datálású lapon is látható a kisvona, amelyet ekkoriban váltott fel a villamos. A helyinek tartott sajátosságok, a tradicionális népelet, a színes viseletek bemutatása már a 19. század végétől jelentős volt, népszerűek voltak a pusztai romantikát, a Hortobágyot ábrázoló lapok. Ebben kapott helyet a Bugyi Sándor debreceni talyigást 1938-ban megőrkítő lap képe.

A képeslap története kezdetén hírközlő szerepet is betöltött, *Az Alkalmi levelezőlapok* részben a szerző ezeket az érdekes eseményekről (például: királyi hadgyakorlatok, természeti katasztrófák, ipari kiállítások) kiadott lapokat tekinti át egészen a legutóbbi időkig. Megemlíti a Debrecen 1944. június 2-i amerikai bombázásának 75. évfordulójára kiadott, a pusztítás nyomait bemutató fekete-fehér sorozatot. Nagy számban adtak ki *képzőművészeti alkotásokat* ábrázoló lapokat is, mivel a képeslapok olcsóságuknál fogva nagy tömegekhez juttatták el a klasszikus és kortárs művészek műalkotásainak, illetve a világhírű múzeumok műkincseinek reprodukcióit. Emellett léteztek olyan képzőművészeti lapok is, melyek önmagukban is művészeti alkotásnak minősülnek (főként a szecessziós lapok). Az irodalom nagyjairól, a színházak és a filmek szereplőiről szintén népszerű lapok készültek, a kottás levelezőlapok ugyancsak keresettek voltak. A szerző külön kitér a humoros és tré-

fás képeslapokra, melyek témái között megtalálható a pipogya/részezes férj, a kikapós menyecske, a lelakolt szájú após, a női hiúságot kigúnyoló grafikus lapok. A reklám szintén külön kategóriát képezett. Idetartoznak a különféle árucikkeket, a gyártó cégeket bemutató képeslapok mellett pl. hadi- és békeölcsönjegyzést propagáló, de akár a cukorrépa betakarítását oktató, 1950-es években kiadott lapok is.

A kötetben külön figyelmet kapnak a 19. század utolsó évtizedeitől az egyházi ünnepek, a családi események, udvarlás alkalmából kiadott üdvözlőlapok, és ezek változásai a kezdetektől napjainkig. Szerző bemutatja a karácsonyi, újévi (külön küldték a karácsonyi lapoktól, ezért külön kategóriát alkotnak), húsvéti és a mára már teljesen kiveszett pünkösdli lapok visszatérő motívumait, továbbá az első világháború, a trianoni döntés üdvözlőlapokra gyakorolt hatásait is. A szerelmi képes levelezőlapok számtalan formában léteztek, és speciális lapok is készültek e témában. Így például a vallomástélt megkönnyítette a virágnyelvbe bevezetést nyújtó lap; a bélyegnyelvet tartalmazó kép, hiszen a bélyegpek felragasztási módja is az érzelmek kifejezője volt; a férfiak *Csók küldemény* lapon küldhették el akár egymillió csókjukat szerelmesüknek, a lányok pedig a *Jövendőmondó lapot* vallathatták: Szeret, nem szeret?

A kötet harmadik nagy egysége a képeslaptechnika változásaival fog-

lalkozik. Itt kaptak helyet a különlegességek is. Ma már csodálkozva kapkodjuk fejünket, hogy hányféle technikával készültek lapok, például forgalomban voltak csipkeutánzatú, domborított kártyák; falemezre, fémlemezre és bőrlapra készítettek; üvegre ragasztottak, hímzett selyemlapok, női arcképek csipkegallérral, élőhajjal, valódi madártollal díszített kalapokkal; átvilágító és élővirágos képeslapok is.

A képeslap mint kortörténeti dokumentum című részben a szerző a személyes üzeneteken túl a tömegkultúra részeként, mint ábrázolásai révén képi információt hordozó tárgyat, s ezáltal saját koruk jellegzetes dokumentumának tekinthető aspektusból mutatja be a lapokat, és felcsillantja a képek felhasználásának sokszínűségét (pl.: városképek változásainak megőrzői, a második világháborúban a harci felderítés segítői, a kultuszteremtő politika és az állami propaganda eszközei).

A kötet zárófejezete megismertet a gyűjtők összefogására, segítségére alakult képeslapgyűjtő egyesületekkel, és az általuk kiadott szaklapokkal, a lapok tárolására gyártott speciális albumokkal. Ebben a részben az országos és megyei hatókörű közgyűjtemények, múzeumok és könyvtárak képeslapgyűjteményeiről is képet kaphatunk, valamint a magángyűjtőkről is szó esik. A kötet végén irodalomjegyzék segíti a képeslapok iránt érdeklődők további tájékozódását.

Igényesen összeállított és szerkesztett kiadvány látott napvilágot.

A kötet bőséges (szám szerint 355 darab) kiváló minőségű illusztrációt tartalmaz, amelyek a képeslapok előzményeitől egészen a legutóbbi évek képeslapkiadásáig adnak ízelítőt. A képek nem csak kiegészítik a szerző szavait, hanem megelevenítik

azokat, amivel a kötet olvasói mára már letűnt idők részesének érezhetik magukat.

Bodor Mária

Történész-muzeológus,
Zempléni Múzeum, Szerencs

Dobszay Tamás: A rendi országgyűlés utolsó évtizedei (1790–1848)

Országház Könyvkiadó, Bp. 2019. 508 o.

Az Országgyűlés Hivatala 2016-ban nehéz, ugyanakkor nemes feladatra vállalkozott, amikor elindította

A magyar országgyűlések története című sorozatát; ebben különböző korszakok országgyűléseiről tudhat meg többet az érdeklődő, az adott korok avatott szakértőinek kö-

szönhetően. E széria ötödik kötete-ként látott napvilágot Dobszay Tamás szóban forgó monográfiája, amely – amint arra a cím is utal – egy viszonylag hosszabb átalakulási folyamat eseményeit tárgyalja. Az „utolsó évtizedek” szókapcsolat jól jelzi, hogy egy régi rendszer fokozatos megszűnéséről olvashatunk itt, ugyanakkor viszont ez az időszak rendkívül mozgalmas, és egyben a polgárosodás szempontjából is döntő évtizedeket jelent. Az „utolsó évtizedek” egyáltalán nem egy hanyatlástörténeti narratívában értelmezhető, sőt: ha a történeti ív kifutását – azaz 1848 tavaszát – nézzük, akkor éppen hogy egy zökkenőktől sem mentes, mégis mind tudatosabb (és viszonylag sikeresnek mondható) nemzetépítési kísérlet szemtanúi lehetünk a 18. század végétől kezdődően. Az olvasóban persze felmerülhet a kérdés, hogy az országgyűlések történetét érdemes-e viszonylag rövidebb időszakokra tagolni, mennyiben különlegesebbek az 1790 utáni diéták